

БРАНИСЛАВ ШОШКИЋ*

НАУКА И ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

У свим развијеним друштвима и привредама наука је — па према томе би то требало да буде и код нас — детерминирајући фактор укупног друштвено-економског развоја.

1. Наука ће утолико више и адекватније утицати на свој и остали друштвено-економски развој уколико се више и брже обезбиједи не само одговарајући друштвени и материјални статус науке и научних установа (академије наука, универзитета, осталих истраживачких и развојних институција) и научних универзитетских и осталих научних радника, већ и оптимални систем, организација структура међусобних односа и надлежности, стратегија, планирање и политика развоја науке уопште и појединих наука, као и оштра институционализована кадровска политика (одбир и подстицај научног подмлатка, избори и реизбори научно-наставног кадра). Наука је — уз помоћ шире друштвене заједнице — најодговорнија и најкомпетентнија у конципирању, усмјеравању и остваривању сопственог развоја.

Да бисмо постигли оптимална рјешења у конципирању политике стратегије саме науке и њених саставних дјелова, у погледу научних институција и научних кадрова, неопходно је да шири друштвена заједница радикално измијени (на боље) друштвени и материјални положај науке и научних радника. Наука би морала да добије друштвени и материјални приоритет у сваком — па и нашем — друштву које жели свој брз свеопшти развој. Науци и научним радницима би, одговарајућим институционалним рјешењима и свеукупним третманом, чему би могла пуно да допринесу средства јавног информисања, требало обезбиједити изузетан друштвени престиж али и неупоредиво бољи материјални статус.

Ако друштвена заједница, због своје материјалне неразвијености и објективних финансијских ограничења, не може науци и научним радницима да обезбиједи у апсолутном износу приближно иста материјална средства, она би неизоставно морала

* Академик Бранислав Шошкић, ЦАНУ.

да обезбиједи науци бар приближан проценат издвајања из националног дохотка а научним радницима у зависности од научних и научно-наставних (универзитетских) звања, и, наравно, резултата рада — путем платних разреда и друкчије — по правилу повољнија примања од оних која имају остали запослени истих стручних квалификација (у државној управи, представничким органима и привреди). Без тога наука и научноистраживачки — фундаментални, примијењени и развојни — рад, који значи одрицање и велики напор, неће бити довољно атрактивни за најбоље дипломиране студенте и последиједипломце. Тако ће се, лакше, брже и адекватније рјешавати питања организације и рационализације укупног научног и универзитетског научно-наставног рада, програмског усклађивања и повезивања, потпунијег коришћења научноистраживачке опреме, библиотека, документација, информационих система и лабораторија и самих научних кадрова, неуједначено распоређених и недовољно повезаних, у самосталним научноистраживачким институтима, развојним јединицама у привреди (и другдје) и универзитетским установама (факултетима и њиховим институтима, заводима, центрима, катедрама).

У концепирању адекватније структуре, организације, стратегије и политике развоја науке незамјенљиву би улогу требало да одигра Академија наука са својим бројним одборима по појединим научним областима у којима су — а требало би и још потпуније да буду — укључени најистакнутији научни радници са универзитета и самосталних научноистраживачких (и развојних) института. Ти одбори би преузимали улогу главних пројектних одбора. Они би одабирали и утврђивали кључне научне пројекте који би се финансирани из друштвених фондова.

Они би утврђивали рецензенте, верификовали резултате завршних пројеката и организовали одговарајуће научне расправе везане за такве пројекте, односно њихову проблематику (прије, у току или и на крају истраживања).

Најпресуднији фактор у науци, у научном раду, као и другдје, јесу кадрови, њихов квантитет, али, прије свега, њихов квалитет. Стога је неопходно водити организовану и систематизовану кадровску политику у области науке. Потребно је вршити стипендирање, и на друге начине, одабир, усмјеравање и подстицање најбољих ученика и студената.

Осим тога, на универзитету и осталим научним установама треба институционализовати чврсте и оштре критеријуме за изборе и реизборе научно-наставног и научноистраживачког кадра за сва научна звања.

Тако, на примјер, нико не би требало да буде изабран за звање асистента — приправника ако нема просјечну оцјену изнад 9 (изузетно 8,5), за асистента без магистратуре, за доцента (односно научног сарадника) без још једне књиге и више других радова у реномираним часописима и зборницима, а за редовног професора (односно научног савјетника) без бар још једне до-

датне књиге и већег броја осталих научних радова на нашем и страним језицима.

Изборе би требало дићи на ниво универзитета односно одговарајућих научних савјета универзитета за сваку крупнију научну област. Они би утврђивали састав изборних комисија, али и комисија за одбрану магистарских и докторских теза. Основно начело којег би се требало ригорозно придржавати било би „публикуј или одлази“. Све би то требало објективизирати и детаљно предвидјети законом и статутима научних установа, факултета и универзитета.

2. Наука, односно одговарајуће научне институције (одјељења и одбори Академије наука, факултети и катедре, институти) — у заједници са најистакнутијим наставницима за поједине нивое и профиле школа и уз помоћ одговарајућих државних ресурса — требало би да утврђује стратегију и политику развоја образовања, његов систем, организацију, структуру, димензионирање и кадровске норме. А стање у области образовања, ниво и структура образовних кадрова са своје стране утичу на ниво, структуру и развој науке и на остале области друштвено-економског развоја.

Систем, организација и развој образовања, као изузетно значајне друштвене дјелатности, мора бити предмет систематског научног истраживања у оквиру одговарајућих научних пројеката. Прије доношења институционалних рјешења у области образовања — основног, средњег, вишег и високог — требало би приступити широј научно-стручној верификацији тих научних пројеката, укључујући научно-стручне расправе, скупове, симпозијуме, који се тичу система, организације, експанзије односно контраакције мреже образовних установа, њихове интеграције односно издвајања, наставних планова и програма, материјално-техничке и кадровске опремљености.

Оштри и институционализовани критерији у погледу избора и реизбора и дужности наставника морали би се стриктно поштовати и односити и на све пред-универзитетске нивое образовних установа, тј. школа.

Пошто се на тим претходним школским нивоима формирају будући научни и стручни кадрови, као претходни чиниоци свеукупног друштвено-економског развоја, друштвена заједница би морала да знатно измијени и видно поправи друштвени и материјални статус образовања и образовних установа, али такође и учитеља, наставника и професора.

Лична примања у школама би требало регулисати еластичним системом платних разреда, у зависности од квалификационе структуре, радног искуства (радног стажа) и резултата рада. Такав систем би, уосталом, требало примијенити и на читаву ванпривреду и монополске области привреде. При томе би, један проценат (на пример 10%) укупног фонда личних доходака у свакој установи односно радној организацији, требало, предви-

дјети као варијабилни дио плате у зависности од резултата рада сваког појединог наставника односно запосленог радника.

3. Наука у одговарајућим областима, Одјељење умјетности и одбори Академије наука и умјетности, одговарајући факултети, катедре и институти — у заједници са осталим институцијама, удружењима и истакнутим појединцима у домену културе, и умјетности и уз помоћ одговарајућих државних ресора — требало би да конципира и усмјерава систем, организацију као и стратегију и политику развоја културе.

Мада се проблеми у области културе не могу до краја успјешно рјешавати без помоћи науке, посебно културолошких, економских и организационих наука, ипак те проблеме прије свега и најкомпетентније могу и треба да рјешавају посленици — нарочито они најагилнији и најистакнутији — у области културе и умјетности.

4. Улога науке, посебно правних и политичких наука морала би — за разлику од раније ситуације код нас — да буде незаобилазна у креирању политичког државног уређења и њиховог рационалног и демократског развоја. Рјешења и развој у овом домену утичу на директан и индиректан начин на рјешења, структуру и темпо развоја у осталим областима друштвеног, посебно економског развоја.

Правне и политичке, али такође и економске и организационе и неке друге науке, треба да одиграју врло одговорну улогу у погледу организовања модерне, ефикасне и што рационалније али и правне државе, што би сводило буџетску потрошњу на што је могуће мањи ниво и подстицајно дјеловало на развој тржишне привреде.

5. Наука је незамјенљива нарочито у области економског развоја. Економске науке, посебно Одбор за економске науке Академије наука, Економски факултет и институти су најповишанији да конципирају и усавршавају привредни систем и макроекономску политику у циљу постизања што бржег и адекватнијег привредног развоја, и с њим повезане укупне запослености, стабилних цијена и спољно-економског развоја.

Улога економске науке је веома значајна и на микро-економском нивоу, у областима организације и пословања предузећа и банака, управљања и менаџмента.

Друкчији су задаци — прије свега економске науке — били у систему административне, централизоване привреде. Ту је, поред осталог, требало утврдити обим и структуру свих расположивих и могућих фактора производње — природне ресурсе, капитална добра, радну снагу односно тзв. „људски капитал“ — конципирати могуће и пожељне планове привредног развоја на различитим територијалним и гранским нивоима. Ту је требало утврђивати и усклађивати — у робном и финансијском погледу — потребе и пожељну структуру производње сектора капиталних и потрошачких добара, тзв. »input — output« анализу, са увозно-извозним компонентама итд.

Сасвим су друкчији задаци — прије свега економске науке у систему децентрализоване, код нас најприје самоуправне недовољно тржишно оријентисане привреде, са — изузев у пољопривреди — скоро искључиво друштвеном својином, а поготово у систему слободне предузетничке тржишне привреде, коју би код нас требало развијати, са тржиштем роба и услуга, природних ресурса капитала, рада и знања, девиза, са што потпунијом конкуренцијом самосталних привредних субјеката, плурализмом својинских облика, трансформацијом друштвене својине и приватизацијом (највећег дијела) друштвене својине, неспутаном (индивидуалном, породичном, групном, предузетничком) економском иницијативом, уз предузимање ризика и материјалне одговорности, отвореном и што више међународно интегрисаном привредом и конвертибилношћу домаће валуте.

Основни задаци економске науке у таквој тржишној и отвореној привреди били би у конципирању адекватног привредног система и подстицајне макро-економске политике, без које се не би (искључивим дјеловањем тржишта) могли постићи оптимални резултати у области укупног привредног раста, тј. обима укупне привредне активности, укупне запослености, стабилности (укупног нивоа) цијена, тј. инфлације и спољно-економских односа, али и економске политике у домену расподеле, пољопривреде (прије свега гарантованих минималних цијена) и (противу) монопола.

Економска наука би, поред осталог, морала да истражује и предлаже рјешења за најефикаснију привредну, односно власничку, организациону и управљачку трансформацију и реструктурирање наших предузећа и банака, за привлачење страног капитала и страних инвестиција (умјесто ранијег скоро искључивог страног кредитирања), за што потпунију оријентацију на извоз.

Научно заснован мотивациони привредни систем — у правцу тржишне привреде и конкуренције, плурализма својинских облика и трансформације друштвене својине — сам по себи ће довести до рационалнијег и ефикаснијег привређивања, до бржег и структурално адекватнијег економског развоја. А то, са своје стране, ствара материјалну и другу основу за бржи и квалитетнији развој у свим осталим областима — науци, образовању, култури и политици.

Branislav Šoškic

SCIENCE AND SOCIO-ECONOMICAL DEVELOPMENT

S u m m a r y

Science in all developed societies and economies, accordingly the same should be in our country — is a determining factor of the socio-economical development, that is of development of science itself, develop-

ment of education, culture, political and economical development.

The science will influence more and more adequately its own and other socio-economical development if better and more rapid not only respective social and material status of science and scientific institutions (Academy of Sciences, University other, research and development institutions) and scientific university and other scientific workers is provided, but also optimal system, organization and structure of mutual relationships and authorities, strategy, planing and policy of science development in general and the development of some sciences, as well as sharp institutionalized personnel policy (selection and stimulating the scientific progeny, appointment and reappointment of scientific-caching staff). The science is — with help of wider social community — the most responsible and most competent in outlining, directing and achieving its own development.

Science respectively convenient scientific institutions (departments and boards of the Academy of Sciences, schools and chairs, institutes) — in association with most outstanding teachers for certain levels and profiles of schools and with assistance of schools and with the assistance of respective state authorities — should establish the strategy and policy of development or education, its system, organization, structure, dimensioning and personnel's norms. And the circumstances in the field of education, level and structure of teaching staff in turn influence the level, structure and development of science as well as other fields of socio-economical development.

The science in respective fields, Department of Arts and boards of the Academy of Sciences and Arts, respective schools, chairs and institutes — in association with other institutions, associations and outstanding individuals in the domaine of culture and arts and with the assistance of convenient state authorities — should outline and direct the system, organization as well as strategy and policy of development of culture.

The role of science, especially of legal and political sciences should — different from former situation here — be unavoidable in creating the political state arrangement and their national and democratic development. The solutions and development in this domaine influence immediately and indirectly the way of solving, structure and tempo of development in other fields of social, and especially economical development.

The science is irreplaceable especially in field of economical development. The economical sciences, especially the Board of Economical Sciences of the Academy of Arts, Economical School and institutes, are the most competent to outline and improve the economical system and macro-economical policy with the objective of obtaining as rapid and adequate economical development as possible, which in turn would lead to better total rate of employment, stable prices and foreign-economical development.

And scientifically based motivating economical system — directed towards the market economy and competition, pluralism of proprietary forms and transformation of socially owned property — by itself will lead to more rational and more efficient operating, to quicker and structurally more adequate economical development. And this, in turn, creates a material and other grounds for better quality development in all other fields — science, education, culture and politics.